

Ἡ «Στοὰ τῶν Φιλοσόφων» ἐν τῇ Villa Adriana

ANA TA PERIXΩPA THS PΩMHΣ

H VILLA ADRIANA

Ἐπειδὴ τοὺς ἐπισκεπτομένους τὴν Ρώμην μίαν τῶν ὠραιότερων ἀπολαύσεων εἶνε ἡ μετάβασις εἰς τὴν θαυμασίαν ῥωμαϊκὴν ἐξοχὴν, τὴν περίφημον Campagna Romana, ἰδίως κατὰ τοὺς ἔαρινους μῆνας ἐν μέσῳ πλουσίας καὶ θαλερᾶς βλαστήσεως. Τὰ περὶχωρα τῆς Αἰωνίας Πόλεως εἶνε ὄντως καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις θελκτικά, ἰδίως ὁμοῦ πρὸς τὸ γοητευτικὸν Τίβολι καὶ τοὺς λεγομένους Ρωμαϊκοὺς Πύργους (Castelli Romani).

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔαρ ἠτύχησα νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν ὠραίαν ἐξοχὴν ἐν συνοδείᾳ ἐκλεκτοῦ φιλικοῦ ὁμίλου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ μὲν καθολικισμὸς ἀντεπροσωπεύετο διὰ τοῦ διαπρεποῦς ἱεράρχου τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐλληνικωτάτου τὰ αἰσθήματα Monsignor M. Ριβιέλλη, ἡ δὲ ἀριστοκρατία τοῦ Ἀγῶνος διὰ τῆς εὐγενοῦς δεσποίνης Οὐρανίας Δ. Κουντουριώτου, τοῦ ἀειμνήστου πρεσβευτοῦ, μετὰ τῶν τριῶν χαριστάτων θυγατέρων τῆς. Μεταξὺ τῶν ἐκδρομῶν συγκατελέγετο καὶ ἡ ἀβρὰ Δόνα Μαργαρίτα, κόρη τοῦ παρὰ τῇ Ἀγίᾳ Ἐδρᾷ πρέσβευς τῆς Χιλῆς Don R. de Errazuriz. Ἡ ἐκκίνησις ἐγένετο παρὰ τὴν περιώνυμον ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Λαυρεντίου, ὅπου τὸ μέγα ῥωμαϊκὸν κοιμητήριον καί, ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ ναοῦ, ὁ μεγαλοπρεπὴς τάφος τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Β'. Ὁ τροχιόδρο-

μος διασχίζει καταπρασίνους λειμῶνας καὶ λοφίσκους γραφικωτάτους, διὰ μέσου ἀγρῶν ἀνθοβριθῶν, ὧν τὸ λεπτόν ἄρωμα εὐωδιάζει τὴν διαγελωσάν κυανὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς πρωίας. Μετὰ μίαν περίπου ὥραν φθάνομεν εἰς τὰς θειούχους θέρμας (Acquae Albale) καὶ βλέπομεν τὴν λαματικὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἀναδύζουσιν ἄφθονα τὰ ὕδατα, εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγουσι πρὸς θεραπείαν οἱ νεώτεροι Ρωμαῖοι, ὡς ἄλλοτε οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Ἐκεῖθεν, εἰς ἀπόστασιν δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας, εὐρίσκεται ἡ ὀνομαστὴ Villa Adriana!

Ὁ ἀπαράμιλλος φυσιολάτρης, ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ φιλοτεχνότατος τῶν Ρωμαίων Ἀυτοκράτωρ Ἀδριανὸς (76 - 138 μ. Χ.), δὲν ἠδύνατο βέβαια νὰ ἐκλέξῃ θελκτικωτέραν τοποθεσίαν, ἐν ἧ νὰ συνδυάσῃ τὴν ὑπέροχον φυσικὴν κολλονήν μετὰ τῆς ἐπιδητικῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν κτιρίων καὶ τῶν οἰκοδομημάτων, δι' ὧν τὴν περιεκόσμησεν. Ἐνθους ζηλωτῆς τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἐπισκεφθεὶς μετὰ θαυμασμοῦ τὰ περικαλλῆ μνημεῖα, τοὺς περικόμψους ναοὺς καὶ τὰ ἐκπαγλα οἰκοδομήματα τοῦ Ἰσπεφούς ἄστεως, ἐφιλοδόξησε νὰ ἀναπαρστήσῃ τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ παρὰ τὴν Αἰωνίαν Πόλιν Ἐπαύλει του. Ἐπεθύμει, ὡς ἔλεγε, νὰ ἔχη πρὸ αὐτοῦ κατὰ τὸ γῆρας, ὅποτε θὰ ἀνεπαύετο ἀπὸ τὰς μερίμνας τῆς ἀπεράντου αυτοκρατορίας, ζωντανὴν τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀθανάτου Ἑλλάδος. Ταῦτα ἀναφέρει ὁ βιογράφος του Σπαρτιανός, ἐξαιρῶν τὸν ἀκοίμητον ζῆλον, μεθ' οὗ ὁ μέγας ἐκεῖνος ἡγεμὼν παρηκολούθει καθ' ἑκάστην, δασαίικ ἐτύγχανεν ἐν Ρώμῃ, τὴν πρόδοτον τῶν ἐργασίων τοῦ γιγαντιαίου ἐκείνου ἐγχειρήματος. Ὑπερβαίνουσιν ἀληθῶς πάντα ὑπολογισμὸν αἱ τεράστια δαπάναι διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κολοσσιαίων καὶ περικαλλῶν κτιρίων ὡς καὶ τὴν ὄνειρώδη αὐτῶν διακόσμησιν διὰ τῶν ὠραιωτέρων τῆς Τέχνης ἔργων.

Ἄλλ' οἱ θησαυροὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης συνεκεντροῦντο τότε εἰς τὴν κοσμοκράτειραν Ρώμην καὶ ὁ μεγαλοπράγμων Ἀδριανὸς οὐδεμίαν ἐφέθετο θυσίαν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του πόθων.

Τὸ ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ τοῦ τροχιοδρόμου τοῦ συνδέοντος τὴν Ρώμην μετὰ τοῦ Τίβολι, μέχρι τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς Ἐπαύλεως διάστημα, εἶνε ἐνός τετάρτου τῆς ὥρας ἐφ' ἀμάξει. Ἡ ὁδὸς περιβάλλεται ἐκατέρωθεν ὑπὸ συστάδος ἀειθαλῶν δένδρων, ἀληθὲς χάριμα τῶν ὀφθαλμῶν. Ἡ Ἐπαυλις ἔχει ἱκανῶν λευγῶν ἔκτασιν. Τὸ πρῶτον κτίριον, ὅπερ συναντᾷ ὁ εἰσερχόμενος, εἶνε τὸ Ἑλληνικὸν Θεάτρον, οὗ σώζονται ἐτι ἡ σκηνὴ καὶ αἱ βαθμιῖδες. Ἐκεῖθεν, διὰ πυκνῆς ἐκ κυπαρίσσων δενδροστοιχίας, ἀνερχόμεθα ἐπὶ λοφίσκου, ὁπόθεν

βλέπομεν ἀμέσως τὴν Ποικίλην Στοάν, ἀκριβῆ ἀναπαράστασιν τῆς ἐν Ἀθήναις τοιαύτης. Σφίζεται ἐξ αὐτῆς μόνον τὸ βόρειον τεῖχος ὕψους ὑπὲρ τὰ εἴκοσι καὶ μήκους διακοσίων καὶ ἐπέκεινα μέτρων. Παρὰ τὴν Ποικίλην εὐρίσκονται ἐρείπια θολωτῶν οἰκημάτων, τὰ ὅποια φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευον ὡς κατοικίαι τῶν ἀνδρῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Παρέκει ἡ Αἴθουσα τῶν Φιλοσόφων, σφίζουσα ἔτι τὰ βάθρα τῶν προτομῶν τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὅποια εὐρίσκονται νῦν μὲ τὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ γνωμικὰ ἐνὸς ἐκάστου εἰς τὸ Μουσεῖον Γλυπτικῆς ἐν τῇ Βατικανῷ. Μετ' αὐτὴν εἰσερχόμεθα εἰς κυκλοτερές οἰκοδόμημα, τὸ χρησιμεῦον ὡς «κολυμβητήριον» (Natatorium), περιέχον εὐρύχωρον δεξαμενὴν καλῶς διατηρουμένην καὶ ἐν τῇ μέσῃ αὐτῆς τεχνητὸν νησίδριον, ἐφ' οὗ ἴστανται ἔτι κλονές τινες Ἴωνικοῦ ρυθμοῦ. Εἰσερχόμεθα εἶτα εἰς τὴν παμμεγίστην Βιβλιοθήκην, ἧς ἀκέραιος σχεδὸν διατηρεῖται ὁ πρῶτος ὄροφος. Ἐκεῖθεν, διὰ θολωτοῦ διαδρόμου, φθάνομεν εἰς τὸ Τρικλίσιον, τοῦ ὁποίου τὴν θαυμασίαν διακόσμησιν φαντάζεται τις ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου διασφζομένων μωσαϊκῶν ἀρίστης τέχνης. Μετὰ τὸ Τρικλίσιον ἀκολουθεῖ ἀπέραντος κήπος, εἰς οὗ τὴν ἀριστερὰν ἄκρην τὸ «Νυμφαῖον», ἀληθῶς ἰδεῶδες καταφύγιον τῶν αἰθερίων Νυμφῶν. Ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ κήπου, ἐκ τῆς λεγομένης Ἐξέδρας, ἐκτυλίσσεται θαυμασιωτάτη θέα ἔνθεν μὲν τὸ γοητευτικὸν Τίβολι καὶ τὰ ὑπερκείμενα κατάφυτα ὄρη, ἔνθεν δὲ ἡ «Κοιλὰς τῶν Τεμπῶν», ἣν ἐξαισιῶς εἶχεν ἀναπαράστήσει ἡ καλαισθησία τοῦ μεγαλοουργοῦ Αὐτοκράτορος. Εἰς μίαν γωνίαν τῆς κοιλάδος ὑπῆρχεν ἡ Παλαίστρα, χῶρος εἰδικῶς διαρρυθμισθεὶς διὰ τὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης, καθόσον διὰ τοὺς ἐν γένει ἀθλητικοὺς ἀγῶνας ὑπῆρχε τὸ Στάδιον.

Τὸ ἐξαισιῶν θέαμα μᾶς ἀπορροφᾷ. Ἄλλ' ἡ ὄρα παρέρχεται καὶ ἐπιειγόμεθα νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς μεγαλοπρεποῦς Ἐπαύλεως. Διευθυνόμεθα πρὸς τὸ μέγα Παλάτιον, ὅπου βλέπομεν τὰ ἐρείπια τοῦ περικαλλοῦς ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Τὸ διώροφον αὐτοκρατορικὸν Ἀνάκτορον, μὲ τοὺς μεγάλους θόλους του καὶ τὰς ἀπεράντους ὑπογείους στοάς, εἶνε ἤδη ἐντελῶς κατηρειπωμένον. Προχωροῦντες δεξιᾷ ἀνερχόμεθα πρὸς τὸ νοσοκομεῖον, τὸ Ἱατρικὸν σωμάτων, ὡς ἐκαλεῖτο, εὐρύτατον οἰκοδόμημα, οὗ μέρη τινὰ τῶν τοίχων διασφζονται νῦν. Ἐκεῖθεν διευθυνόμεθα πρὸς τὸν «Κορίνθιον Οἶκον», ἀναπαράστασιν πλουσίου οἰκῆματος τῆς ἀφνειοῦ Κορίνθου ἐν αὐτῇ εὕρηται μεγάλη ἡμικυκλικὴ αἴθουσα, τῆς ὁποίας τὰ λείψανα δίδουσιν ἰδέαν τινὰ τῆς ἄλ-

λοτε διακοσμητικῆς λαμπρότητος. Παραπλεύρως καὶ δεξιᾷ τὰ ἐρείπια τῆς Βασιλικῆς, τοῦ μεγάλου ναοῦ, ὅστις ἐστηρίζετο ἐπὶ 36 εὐμεγέθων μονολίθων στύλων ἐκ μαρμάρου. Ἐκ τοῦ Κορινθίου Οἴκου δι' ὀκταγώνου πυλῶνος εἰσερχόμεθα εἰς τὴν «Χρυσὴν Πλατεῖαν», εὐρυτάτην αὐλὴν, περικυκλωμένην πανταχόθεν ὑπὸ περιστυλίου ἐξ 68 μεγάλων μονολίθων κίωνων ἐναλλάξ ἐκ ῥοδοχρόου γρανίτου καὶ λευκοπρασίνου μαρμάρου. Τούτων μόνον αἱ βάσεις διασφύζονται. Ἡ αὐλὴ αὕτη, κεκοσμημένη διὰ χρυσῶν, χαλκίων καὶ μαρμαρίνων ἀγαλμάτων, ὠνομάσθη Χρυσῆ, διότι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὰς ἐνεργηθείσας εἰς τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, ἀνευρέθησαν πολυτιμώτατα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα κοσμοῦσι τὰ ἀνάκτορα τῶν Παπῶν καὶ τὰ μέγαρα τῶν ῥωμαίων πατρικίων. Πρὸς τὸ ΝΔ. τῆς Χρυσῆς Πλατείας θολωτὴ αἶθουσα μετὰ ἀψίδος ἡμικυκλικῆς, ὑφ' ἣν καλλιτεχνικωτάτη κρήνη. Παλινδρομοῦντες καὶ διερχόμενοι πρὸ τῆς Βασιλικῆς, εὐρίσκομεν τὰ ἐρείπια πολυωρόφου κτιρίου, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ἦτο στρατῶν. Ἐγγὺς αὐτῶν μακροτάτη καὶ λαβυρινθώδης ὑπόγειος στοὰ ἔχουσα κρύπτας καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Καὶ ἤδη φθάνομεν εἰς τὸ εὐρύχωρον Στάδιον, πανομοιότυπον τοῦ ἡμετέρου Παναθηναϊκοῦ, κατεχωσμένον ἐν πολλοῖς καὶ ἡρειπωμένον. Πλησίον αὐτοῦ τὸ Γυμναστήριον καὶ τὸ Ὁδεῖον. Προχωροῦμεν πρὸς τὰς Θέσας, τὰς μεγάλας καὶ τὰς μικράς, δύο κεχωρισμένα οἰκοδομήματα λουτρῶνων, διὰ τοὺς ἀνδρας καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὰς γυναῖκας. Περαιτέρω, τὸ Πραιτώριον, μέγα καὶ ἐκτεταμένον κτίριον, ὅπου, κατὰ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας, διέμενεν ἡ ἐξ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν προσωπικὴ φρουρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐκεῖθεν ἐκτείνεται ἀριστερᾷ ἢ περιφνημὸς Κουλάς τῆς Κανόπου, κατασκευασθεῖσα τεχνητῶς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς περιωνύμου αἰγυπτιακῆς πόλεως, ὅπου ὁ Ἄδριανὸς ἐτέλει μεγαλοπρεπεῖς ἐορτὰς κατὰ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ εἰθισμένα. Ὑπάρχουν δὲ καὶ μακρόταται ὑπόγειοι στοαὶ ἀπολήγουσαι εἰς κυκλοτερῆ θάλαμον, ἐν ᾧ ἴστατο τὸ γιγάντειον ἐξ ἀλαβάστρου ἄγαλμα τοῦ Αἰγυπτίου Θεοῦ Σεράπιος. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς κοιλάδος εὐρηγνται σηκὸς καὶ κρήνη μαρμαρίνη, καλῶς καὶ νῦν ἐτι διατηρούμενα ἀμφοτέρα.

Ἐπιστρέφομεν διὰ τῆς κατωφεροῦς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ποικίλην, ῥίπτοντες ὑστατον βλέμμα θαυμασμοῦ πρὸς τὸ γιγάντειον οἰκοδόμημα, καὶ διασχίζοντες τὴν ὠραίαν τῶν κυπαρίσσων λεωφόρον φθάνομεν εἰς τὴν ἔξοδον. Ἡ δωδεκάτη μεσημβρινὴ ὥρα ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν ἠχῆσει. Εὐρισκόμεθα ἀπὸ τριῶρον καὶ πλέον ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ τοῦ Ἄδριανοῦ Ἐπαύλει, καὶ ἐν τούτοις οὐδόλως εἶχομεν κουρασθῆ, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐπαύσαμεν ἀποθαυμάζοντες τὸ ὑπερτέλειον μεγαλεῖον τοῦ ἀξιοθαυμάστου τούτου ἔργου τοῦ καλλιτέχνου Αὐτοκράτορος. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐπεσκέφθημεν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐρείπια ὡς ἀναλογισθῆ τις ὁποῖα θὰ ἦτο ἡ Ἐπαυλις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς, καὶ ὡς ὑπολογίση, εἰ δυνατόν, ὁποῖον θάμβος θὰ προεκάλει ἡ θέα καὶ ἐπίσκεψις αὐτῆς.

Τὸ θαυμάσιον ἔργον τοῦ Ἄδριανοῦ ὑπέστη κατὰ τοὺς μετέπειτα

χρόνους παντοίας επιδρομὰς καὶ λεηλασίας ἀπὸ τὰ στίφη τῶν βαρβάρων καὶ ἀπορίας ἄξιον μάλιστα εἶνε πῶς ἀπέμειναν καὶ αὐτοὶ οἱ λίθοι. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἦτο ἰδιοκτησία οἰκογενείας Ῥωμαίων Πατρικίων, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν τῆς Ρώμης μετὰ τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου ἐξηγοράσθη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκηρύχθη ἔθνικόν Μουσεῖον.

Πλήρεις θαυμασμοῦ ἀπήλθομεν ἐκ τῆς Ἀδριανείου Ἐπαύλεως μεταβαίνοντες πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ γραφικωτάτου Τίβουλι καὶ τῶν ἐν αὐτῷ περιωνύμων καταρρακτῶν καὶ περικόμφων ἱστορικῶν ἐπαύλεων. Ἄλλὰ τὰ περὶ τούτων εἰς τὸ προσεχὲς ἔτος.

ἸΠΠΟΚΡ. Σ. ΚΑΡΑΒΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗΝ

ΣΟΒΑΡΟ ΜΥΣΤΙΚΟ

[Ἔργον τοῦ ζωγράφου Μ. Wunsch]